

MAQSUD SHAYXZODA-IKKI XALQNING DILBANDI

Zarina Xushnarova, TDTrU, talaba

zarixushnarova@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqolada xalqimizning sevimli shoiri, dramaturg, adabiyotshunos olim, tarjimon, pedagog Maqsud Shayxzodaning hayotiy kechinmalari va ijodi keng talqin qilingan. Shu bilan birga maqola Maqsud Shayxzodaning hayoti va ijodiga katta qiziqish uyg'otadi va uni mukammal o'rganishga undaydi.

Kalit so'zlar: Madsud Shayxzoda, she'r, drama, doston, O'n she'r, Undoshlarim, Toshkentnoma dostoni.

Maqsud Maqsumbek o'g'li Shayxzoda (Maqsud Shayxzoda)-1908-yil 7-noyabr sanasida, Ozarbayjon Respublikasi, Ganja viloyati, Oqtosh shahrida tavallud topdi. Maqsud Shayxzoda shoir, dramaturg, adabiyotshunos, tarjimon, pedagogdir. O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi (1964). Bokudagi dorilmualliminni tugatgan (1925). Dastlab Darbanddagi I-bosqich ozarbayjon maktabida, Bo'ynoqdagi ta'lim va tarbiya texnikumida o'qituvchi bo'lib ishlagan. 1927-yilda aksilinqilobiy tashkilot a'zosi sifatida hibsga olinib, 1928-yil fevralda Toshkentga surgun qilingan. Shayxzoda O'rta Osiyo universitetining Sharq fakultetida qisqa muddat o'qigani (1928)dan keyin „Sharq haqiqati“ (1929—32), „Qizil O'zbekiston“, „Yosh leninchi“ gazetalari (1932), „Guliston“ jurnali (1933—34) tahririyatlarida xizmat qilgan. 1933-yil Bokudagi pedagogika institutining barcha kurslari uchun imtihon topshirib, Fan qo'mitasi qoshidagi aspiranturaga o'qishga kirgan (1934). Ayni paytda Til va adabiyot institutida ilmiy xodim bo'lib ishlagan (1935—1938). 1938-yildan umrining oxiriga qadar dastlab kechki, so'ngra kunduzgi pedagogika institutlarida o'zbek adabiyoti tarixidan ma'ruza o'qigan.[1]Shayxzoda Ikkinchi jahon urushi yillarida yozgan „Jaloliddin Manguberdi“ (1944) tragediyasida o'z yurtining ozodligi va mustaqilligi uchun mug'ul istilochilariga qarshi kurashgan so'nggi Xorazm shoxining jangovar jasoratini tarixan aniq va haqqoniy tasvirlagan. „Mirzo Ulug'bek“ (1961) tragediyasida Shayxzoda bosh qahramon obrazini Amir Temur va temuriylar davrida o'zbek xalqi hayotida ro'y bergan uyg'onishning yorqin timsoli sifatida aks ettirgan. Shekspirona uslubda yozilgan bu asarda Shayxzoda Ulug'bek hayotining

sunggi 2 yilini tasvirlash orqali uning jahon fani tarixidan munosib o‘rin egallagan mashxur olim, adolatparvar va haqiqatparvar davlat arbobi va ayni paytda saltanatning mutaassib kuchlari oldida ojiz bir inson bo‘lganini ham haqqoniy ko‘rsatgan. [2]Shekspirona ko‘lam va harorat bilan yozilgan „Mirzo Ulug‘bek“ tragediyasining maydonga kelishi o‘zbek dramaturgiyasi va teatri tarixida katta voqea bo‘ldi. Shayxzoda ssenariysi asosida rejissor L. Fayziyev tomonidan yaratilgan „Ulug‘bek yulduzi“ (1964) filmi esa keng xalq ommasiga ulug‘ o‘zbek olimi va uning fojiali taqdiri bilan yaqindan tanishish imkonini berdi. Shayxzoda adabiy bilim doirasining kengayishi, ijodining mumtoz jahon yozuvchilari badiiy tajribasi bilan boyishida tarjima muxim rol o‘ynadi. U Sh. Rustavelining „Yo‘lbars terisini yopingan paxlavon“ (hamkorlikda) eposi, U. Shekspirning sonetlari, A.S. Pushkinning she‘rlari, „Mis chavandoz“ dostoni, „Motsart va Salyeri“ tragediyasi, M.Yu. Lermontovning she‘rlari va „Kavkaz asiri“ dostonini, shuningdek, Nizomiy, Fuzuliy, Mirza Fatali Oxundov, Ezop, Esxil, Gyote, Bayron, Mayakovskiy, Nozim Hikmat va boshqa yozuvchilarning ayrim asarlarini o‘zbek tiliga katta mahorat bilan tarjima qildi. [3] Shoir 1967-yil Toshkentda vafot etdi. 2001-yili o‘zbek adabiyoti va madaniyati rivojiga qo‘shgan ulkan hissasi uchun „Buyuk hizmatlari uchun“ ordeni bilan taqdirlandi. Maqsud Shayxzodaning o‘zbek adabiyoti, madaniyati ravnaqiga qo‘shgan hissasi mustaqil O‘zbekiston va uning hukumati tomonidan munosib e‘zozlandi. Qator maktab va ko‘chalar uning nomi bilan taqdirlangan.

XX asr o‘zbek she‘riyati rivojida Shayxzodaning o‘rni katta. Rang barang shakl va mazmun, ko‘tarinki ruh, o‘ktam pafos bilan sug‘orilgan she‘rlaridagi quyma obrazlar, ramziylik, so‘zlardagi jarangdorlik, musiqiy salobat shoir asarlariga ajib badiiy yaxlitlik baxsh etadi, o‘quvchi qalbida shularga monand hissiyotlar to‘lqinini uyg‘otadi. Shoir hech qachon, kitobiy, sun‘iy muammolarni izlamadi. U, eng avvalo, o‘zini hayajonga solgan, o‘zidagi fuqarolik va poetik hujayralari ko‘zini ochgan masalalarga murojaat etadi. Shoir uyg‘otgan yog‘dular kitobxon qalbi, shuurga ham ko‘chib o‘tadi. O‘zining yangi umrini boshlaydi. Uning she‘rlarida, ayniqsa, chiroyli badiiy obrazlar mo‘ldir. Shoira ba‘zan dengizdagi nuqtadek qayiq «suv ustidagi xol» bo‘lib tuyulsa, ba‘zan chag‘alaylar quyrig‘i «Ufqqa berilgan savol» bo‘lib jaranglaydi. Shayxzoda she‘rlari «Chorak asr davomida», «Dunyo boqiy», «Xiyobon» singari o‘nlab to‘plamlarda bosilib chiqdi. Bu she‘rlar yuksak insoniy orzular bilan yashayotgan zamondosh xayollari, muhabbati, dardlari, umidlari bilan kuylandi. To‘g‘ri, qirq yil davom etgan ijodida Shayxzoda Lenin, Kreml, sho‘rolar, irqa va firqaviylarni ham kuylandi. Lekin bu zamon va tuzumning shoir taqdiri va

ijodidagi muhridir. Biroq Shayxzoda she'riyatining qimmati bu yo'nalishdagi asarlar bilan emas, inson qalbining nozik va betakror holatlarini nafis va ko'tarinki, umidvor aks ettirib, o'quvchida ana shunday go'zal onlarning yanada boyishida xizmat qiluvchi asarlari bilan belgilanadi. Shayxzoda shoirning asosiy vazifasini «inson ruhini tarbiyalash, odamda yaxshilik unsurlarini ko'paytirish, xalqqa go'zallik va nafosat tuyg'usini yanada baland darajada ko'tarishda» deb bilgan edi. Uning «Toshkentnoma» nomli lirik falsafiy dostoniga munosabatda ham shu nuqtayi nazardan kelib chiqish to'g'ri bo'ladi. Shoining bu fikrlari o'zining aksar she'rlari uchun ham ochqich bo'la oladi. Maqsud Shayxzoda fikricha va iqroriga, hayotdagi buyuk ne'matlardan biri she'riyat, tengsiz go'zalliklardan biri she'rdir. Shayxzoda «She'r chin go'zallik singlisi ekan» nomli she'rda butun ijodi bo'ylab porlagan – she'riyatning insonga cheksiz go'zalliklar, ruhiy tovlanish va evrilishlar in'om etguvchi mohiyatini kuylaydi, uning yangi-yangi qirralarini ochishga intiladi. She'r sarlavhasidagi fikr, bir jihatdan, yangilik emasdek. Unga yaqin qarashlarni Navoiy, Pushkin, Yesenin, Cho'lpon ijodida ham uchratamiz. Biroq she'riyatning yozilmagan qoidalariga ko'ra, asosiy masala, asarga turtki bo'lgan fikr va ifodalanayotgan ma'nodagina emas, balki ularning badiiy namoyon etilish tarzi, o'quvchi ruhiyatida yangi to'lqinli tuyg'ularni uyg'ota bilish san'atidir. Shayxzodaning «She'r chin go'zallik singlisi ekan» asari shu jihatlari bilan qimmatli.

Asarda she'riyat, inson tabiati va umrini yashnatib turuvchi ulug' xosiyatlardan biri sifatida ulug'lanadi. She'r bilan oshno bo'lish, muallif fikricha, inson fe'l-atvorini, quvvayi ziyosini, ma'naviyatini sermazmun qiladi, ruhiyati barkamol bo'lishiga kuchli ta'sir ko'rsatdi.

Maqsud Shayxzodani shoir va yozuvchlar shunday tariflaytdi: Shayxzoda aql ma'nosidagina emas, siymo ma'nosida ham hammamizdan ajralib turardi. Muxtor og'aning beozor savoli unga erish tuyulmadi. Aksincha, hamma yerda, hamma vaqt, hamma muhit va sharoitda qalbini obod qilgan faxr tuyg'usini jo'shtirib yubordi. U suyunib, hatto faxrlanib, ozarbayjonlik ekanini, Ozarbayjondan kelganini aytdi. Shu so'zlarni aytib turganida Maqsudning yuziga xuddi osmondagi quyosh ko'chib tushgandek bo'ldi (Maqsud Shayxzoda haqida xotiralar sahifasidan).

O'zbek adabiyotining buyuk namoyandalari – G'afur G'ulom va Oybek kabi otashnafas san'atkorlar safida ijod qilgan Maqsud Shayxzoda zuvalasi she'riyat

shu'lasida bilan yorilgan kuychi edi. Uning asarlarida buyuk inqilobiy ideallar, jo'shqin vatanparvarlik tuyg'ulari, chinakam ijodiy hissiyotlar bilan yashagan yoniq qalbning gulduros aks sadosi mujassam topgan (Mirzo Ibrohimov, Ozarbayjon xalq yozuvchisi "Qirq yil muqaddam XX asr o'zbek adabiyotining buyuk siymolaridan biri Maqsud Shayxzodaning jabrdiyda yuragi urishdan to'xtadi. O'tgan davr mobaynida uning tengdoshlari, izdoshlari, shogirdlari va muxlislarining ham aksari hayotdan ko'z yumdi. Shu davrda tug'ilib voyaga yetgan avlod esa uning jo'shqin so'zini eshitmay, nurli chehrasini ko'rmay, tanti qalbining saxovatidan bahramand bo'lmay o'smoqda. Binobarin, ularning Shayxzodani nafaqat buyuk shoir, balki buyuk inson sifatida ham idrok etishi, uning porloq iste'dodi oldida ta'zim qilishi qiyin. Shuning uchun ham bu otashnafas shoirning hayoti va ijodi, qanday noyob siymo bo'lgani to'g'risida yozish biz — zamondoshlarning vazifamizdir" deb yozadi - Naim Karimov.

Maqsud Shayxzoda o'zbek adabiyoti rivojiga kata hissa qo'shgan, mustabit tuzumi davrida azob chekkan, shoir, dramaturg, adabiyotshunos, tarjimon, pedagogdir. Uning she'rlarida jo'shqinlik, sevgi, vatanga mehr kabi tuyg'ular seziladi. Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodi inson qalbida mehr va iliqlik uy'otadi. Ajdodlarimiz hayoti, ijodi va meroslarini o'rganishlik, ulardan habardor bo'lishlik hamda ularni hayotga tadbiq qilishlik – bizni faqat va faqat muvaffaqqiyat sari yetaklaydi. Maqsud Shayxzoda hayot yo'li bizda kuchli karakter shakillantiradi. Uning hayot zarbalariga sabr bilan dosh berishi va o'z faoliyatidan to'xtamasdan, matonat bilan ijod qilishi barchamizga o'rnak bo'la oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. <https://saviya.uz/hayot/tarjimai-hol/maqsud-shayxzoda-1908-1967/>.
2. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi, T., 1999.
3. Naim Karimov. Maqsud Shayxzoda (ma'rifiy-biografik roman). – Toshkent, "Sharq", 2009 yil.
4. N. R. Amanlikova. (2022, December). MAQSUD SHAYXZODA VA ODIL YOQUBOVNING TARIXIY ASARLARIDA MIRZO ULUG 'BEK OBRAZI TALQINI. In Conference Zone (pp. 263-265).
5. Shayxzoda Maqsud. Shoir kalbi duneni tinglar (Tanlangan asarlar) // Toshkent, „Nihol“, 2008. 28 b. (o'zbekcha)
6. Maqsud Shayxzoda zamondoshlari xotirasida, T., 1983.

7. Amanlikova, N. (2020). SO'Z MULKINING SULTONI ALISHER NAVOIYNING JAHON ADABIYOTIDA TUTGAN O'RNI. <http://www.openscience.Uz/>.
8. Amanlikova, N. (2020). THE IMPORTANCE OF FORMING THE THINKING ACTIVITY OF STUDENTS IN THE EDUCATION PROCESS. <http://www.eprajournals.Com/>. <https://doi.org/DOI : 10.36713/epra2013>
9. Amanlikova, N. (2020). SHAYXZODA – MOHIR TARJIMON. “Transport”.
10. Amanlikova, N. (2022). The role and place of distance learning in education. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE). <https://doi.org/DOI:10.9756/INTJECSE/V14I5.1110>

